

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-13>

УДК 378.147

Бабенко О.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ІНТЕРІОРИЗАЦІЇ ЯК ЦЕНТРАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Діяльність людини нерозривно пов'язана з зовнішньою (фізичною) та внутрішньою (психічною) сторонами (мотиваційною, пізнавальною та регуляторною). Сучасна система освіти не може сьогодні обмежуватися підготовкою фахівців тільки в традиційних формах і вимагає звернення до процесу інтеріоризації як механізму засвоєння і набуття знань. Три фундаментальні теорії психології навчання: теорія зв'язку навчання і когнітивного розвитку Л.С. Виготського, теорія навчальної діяльності В.В. Давидова та теорія інтеріоризації П.Я. Гальперіна становлять у своїй єдності концептуальну основу для проєктування когнітивного розвитку і, відповідно, є основою для багатьох сучасних педагогічних підходів і технологій. Процеси, які забезпечують взаємозв'язок внутрішньої й зовнішньої сторін діяльності людини, називаються *інтеріоризацією* та *екстеріоризацією*. У сучасній психології фактично теорією інтеріоризації є розроблена П.Я. Гальперіном *теорія планомерно-поетапного формування розумових дій і понять*. Найважливіше місце в цій теорії займає вчення про орієнтовну основу дії. Важливим знаряддям інтеріоризації є слово, а засобом переходу від однієї ситуації до іншої – мовна дія. Інтеріоризація сприяє тому, щоб людина могла уявляти, фантазувати і мріяти, та полягає не в простому переміщенні зовнішньої діяльності у внутрішній план свідомості, а в формуванні саме цієї свідомості.

Ключові слова: інтеріоризація, екстеріоризація, механізм когнітивного розвитку особистості, три основні теорії психології навчання, теорія поетапного формування розумових дій.

Babenko Olena

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE BASIC IDEA OF THE INTERNALIZATION PROCESS AS A CENTRAL MECHANISM OF THE PERSONALITY'S COGNITIVE DEVELOPMENT

Summary. The modern education system today cannot be limited only by the specialists' training in traditional forms and requires the approbation of the process of internalization as a mechanism for assimilation and appropriation of human knowledge. The issue deals with the fact that there's no clear understanding of the phenomenon of internalization as a central mechanism of the individual's cognitive development in the pedagogical and psychological sciences. Three fundamental theories of the psychology of learning are well-known. L.S. Vygotsky's theory of the connection between learning and cognitive development, V.V. Davydov's theory of educational activity and P.Ya. Galperin's theory of internalization in their unity represent the conceptual basis for the projection of cognitive development and the basis for many modern pedagogical approaches and technologies. The issues of the development of consciousness were also studied by A.R. Luria, A.N. Leontyev, and many other scientists around the world. Processes that ensure the interconnection of the internal and external aspects of human activity are called internalization and exteriorization. In modern psychology the theory of internalization is in fact the theory of the stepwise formation of mental actions and concepts developed by P.Ya. Galperin. The doctrine of the anticipatory mental orientation takes the most important place in it. An important tool for the internalization is the word, and the means of transition from one situation to another is a linguistic action. A dialogue, which is a latent mechanism of mental functions, is of great importance. A latent dialogue or communication are considered to be components in the internalization structure of the psyche. Each higher psychic function appears twice. It arises between people as an intersychical activity in communication and only then turns into an individual, intrapsychic activity. P.Ya. Galperin identifies three subsystems of conditions that ensure the formation of a given action. The first subsystem contains conditions that help people create a scheme of an anticipatory mental orientation. The second subsystem is aimed at acquiring the desired properties through the action that is being formed. The third system of conditions transfers firstly the external, objective action into the internal, mental plane. In order to internalize the concept by the student, it must be preliminary exteriorized by the teacher. In other words, the teacher should project the process of its assimilation in accordance with the stepwise formation of mental actions.

Keywords: internalization, exteriorization, the mechanism of personality's cognitive development, three fundamental theories of the psychology of learning, the theory of the stepwise formation of mental actions.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти не може сьогодні обмежуватися підготовкою фахівців тільки в традиційних формах і вимагає звернення до процесу інтеріоризації як механізму засвоєння і набуття знань. Проблема полягає в тому, що в педагогічній та психологіч-

ній науках до теперішнього часу не склалося чіткого розуміння феномену інтеріоризації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні підходи до експериментального дослідження процесу інтеріоризації як центрального механізму когнітивного розвит-

ку особистості отримали обґрунтування в працях Л.С. Виготського.

Три фундаментальні теорії психології навчання: теорія зв'язку навчання і когнітивного розвитку Л.С. Виготського, теорія навчальної діяльності В.В. Давидова та теорія інтеріоризації П.Я. Гальперіна становлять у своїй єдності концептуальну основу для проектування когнітивного розвитку і, відповідно, є основою для багатьох сучасних педагогічних підходів і технологій. Проблеми розвитку свідомості також вивчалися О.Р. Лурія, О.М. Леонтьєвим та багатьма іншими вченими в усьому світі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на численні публікації, проблема залишається актуальною. Отже, можемо констатувати наявність існуючих суперечностей між рівнем теоретичного обґрунтування змістового розуміння, структури цього інтегративного феномену та недостатком апробованих моделей, технологій, форм, методів, прийомів і засобів навчання, спрямованих на активацію розвитку когнітивних здібностей учнів та студентів.

Мета статті – розглянути сутність процесу інтеріоризації як центрального механізму когнітивного розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність людини нерозривно пов'язана з зовнішньою (*фізичною*) та внутрішньою (*психічною*) сторонами. Зовнішня сторона – це вплив людини на зовнішній світ, який регулюється внутрішньою (психічною) діяльністю: *мотиваційною, пізнавальною та регуляторною*. З іншого боку, внутрішня, психічна діяльність спрямовується і контролюється зовнішньою.

Процеси, які забезпечують взаємозв'язок внутрішньої й зовнішньої сторін діяльності людини називаються *інтеріоризацією* та *екстеріоризацією*.

Інтеріоризація (від лат. interior – внутрішній) – перехід ззовні всередину. Це поняття означає формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідом зовнішніх дій з предметами та соціальних форм спілкування. Інтеріоризація полягає не в простому переміщенні зовнішньої діяльності у внутрішній план свідомості, а в формуванні саме цієї свідомості.

Французький соціолог Е. Дюркгейм вперше запровадив це поняття в психологію, а інтеріоризація як психологічний принцип вперше була проаналізована Пером Жане. Це поняття також вважається одним з основних в культурно-історичній теорії Л.С. Виготського. На думку засновника неklasичної психології, будь-яка людська форма психіки спочатку складається як зовнішня соціальна форма спілкування між людьми, як трудова або інша діяльність, і лише потім, в ре-

зультаті інтеріоризації стає компонентом психіки окремого індивіда [3, с. 205].

У культурно-історичній психології Л.С. Виготського індивід опановує суспільним досвідом, в деякому сенсі пристосовує соціум під себе, а не тільки адаптується до соціуму, культури, суспільства. Внесок Л.С. Виготського в світову психологію полягає в тому, що він:

1) вперше дослідив та описав у наукових поняттях специфічно людський шлях розвитку;

2) довів, що психічний розвиток пов'язаний зі здатністю людини опановувати власну психіку;

3) стверджував, що всі зовнішні чинники не засвоюються механічно в процесі *інтеріоризації*, а є інструментами, засобами, за допомогою яких людина стає суб'єктом своєї поведінки, діяльності, стає особистістю [6, с. 64].

Міждисциплінарні аспекти основоположних понять неklasичної психології «*інтеріоризація*» та «*екстеріоризація*» простежуються на стику наук.

Інтеріоризація в педагогіці – це важливий процес розвитку свідомості особистості, набуття нових знань і перетворення структури особистості. Натомість у психології це поняття розглядають з метою вивчення процесів переробки інформації.

У філософії інтеріоризація – спосіб пізнання світу і буття через практичну діяльність. Соціологи, в свою чергу, вивчають це явище як процес формування єдності та значущості людини як соціальної одиниці за допомогою засвоєння особистістю цінностей, норм і культурної спадщини [2, с. 25].

Найбільший внесок у вивчення механізмів інтеріоризації внесли Ж. Піаже і П.Я. Гальперін. У сучасній психології фактично теорією інтеріоризації є розроблена П.Я. Гальперіном *теорія планомерно-поетапного формування розумових дій і понять*. Найважливіше місце в цій теорії займає вчення про орієнтовну основу дії [4].

Головну структурну одиницю діяльності людини становить дія. П.Я. Гальперін виокремлює в дії дві основні частини: орієнтовну та виконавчу. Похідною від них є контрольна коригувальна частина. В теорії П. Я. Гальперіна орієнтовна частина (основа) дії займає провідне місце. Вчений наголошує: «Саме орієнтовна частина, а зовсім не вся дія являє предмет психології» [4, с. 148]. До параметрів ООД відносяться її повнота, узагальненість і спосіб отримання. Співвідношення видів і типів ООД надано в таблиці 1 [5, с. 92].

Завдяки цьому міждисциплінарному поняттю людина може уявляти, фантазувати і мріяти. Вона вільно «в умі» переміщається в минуле і в майбутнє, в часі і в просторі. Індивід набуває здатності оперувати образами предметів, які в цей момент відсутні в його полі зору.

Важливим знаряддям інтеріоризації є слово, а засобом переходу від однієї ситуації до іншої – мовна дія. Діалог, який є прихованим механіз-

Таблиця 1

Співвідношення видів і типів ООД

Параметри ООД	Види ООД	№ типу	Типи ООД (вчення)
Повнота	Неповна, повна, надмірна	1	Неповна, конкретна, отримана самостійно шляхом проб і помилок
Узагальненість	Конкретна, узагальнена	2	Повна, конкретна, дана в готовому вигляді
Спосіб отримання	Дана в готовому вигляді, отримана самостійно	3	Повна, узагальнена, отримана самостійно по даному загальному методу

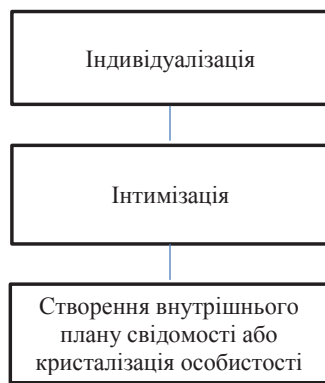

Схема 1. Механізм інтеріоризації людини

мом психічних функцій, має велике значення. Прихований діалог або спілкування розглядаються як компоненти в глибинній інтеріоризаційній структурі психіки.

Екстеріоризація (від лат. exterior – зовнішній) – процес, протилежний інтеріоризації. Це психологічне поняття означає перехід дій з внутрішньої і згорнутої форми в форму розгорнутої дії. Приклади екстеріоризації: уречевлення наших уявлень, створення предмета за задалегідь розробленим планом.

Специфічні для людини психічні процеси є опосередкованими. Вони виникають на основі використання різноманітних засобів (передусім мови, а також різних типів знаків і символів), що були сформовані в ході історичного розвитку людства [1, с. 189]. Кожна вища психічна функція з'являється на сцені двічі: вона виникає в спілкуванні між людьми як діяльність *інтерпсихічна* і лише потім «врощується», перетворюється в *індивідуальну, інтрапсихічну* діяльність (див. Схема 1). У процесі *інтимізації* в індивіда відбувається усвідомлення свого «Я» і превалювання змісту над значенням.

На етапі *кристалізації особистості* відбувається екстеріоризація – процес віддачі назовні переосмисленого знання, інформації, досвіду, а також присвоєння та оволодіння стійкими паттернами поведінки.

П.Я. Гальперін виокремлює *три підсистеми умов*, що забезпечують формування заданої дії. *Перша підсистема* містить умови, що дозволяють сформувати *схему* орієнтовної основи дії. *Друга підсистема* спрямована на набуття бажаних властивостей дією, яка формується. *Третя система умов* дозволяє перенести спочатку зо-

внішню, предметну дію у внутрішній, розумовий план. Для інтеріоризації поняття учнем воно має бути попередньо екстеріоризоване вчителем. Інакше кажучи, педагог повинен спроектувати процес його засвоєння відповідно до системи планомірно-поетапного формування.

Головне положення теорії П.Я. Гальперіна полягає в тому, що нове знання учневі не може бути передано в готовому вигляді. Засвоєння знань, зокрема понять, відбувається у власній діяльності дитини.

Необхідно, щоб знання і дії засвоювалися одночасно в єдиному процесі. Дії є засобом формування понять і способом їхнього існування. Поняття формується для того, щоб з його допомогою суб'єкт міг орієнтуватися в областях дійсності.

Висновки з дослідження і перспективи. Завдяки вченню про інтеріоризацію аксіомою стало положення про те, що тільки те навчання добре, яке веде за собою розвиток. У реальній ситуації за спостереженнями теоретиків і практиків процес навчання може збігатися і не збігатися з розвитком. Безперечним в розвитку індивіда є не привласнення і засвоєння, а ті зміни, які відбуваються під їхнім впливом в психіці й особистості людини. Поширене парадоксальне явище, коли людина може навчитися вирішувати дуже складні завдання і проблеми, але при цьому не зміниться в плані свого розвитку, і навпаки, вона може не вміти, як і не вміла раніше справлятися з певного роду завданнями, однак у неї відбулися якісні зміни в розвитку [6, с. 65]. Все, що набувається суб'єктом в процесі навчання, спрямоване насамперед на самого себе.

У плані психічної діяльності П.Я. Гальперін виокремлював специфічно людський тип діяльності – розумову дію, що відбувається в так званому внутрішньому плані, тобто незалежно від фізичної складової проблемної ситуації. Інтеріоризація розглядається ним як утворення внутрішнього плану дії. Порівняно з такими поняттями як «врощування», «оволодіння», інтеріоризація більш явно відноситься до формування здатності людини оперувати несенсорними властивостями об'єктів і не прив'язана до візуально відображеної ситуації внаслідок семіотичного характеру всієї людської діяльності.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку ми бачимо в розробках, які дозволять довести вище проаналізовані теорії до рівня проєктувальних технологій процесу навчання в межах предметних тем, модулів, навчальних розділів.

Список літератури:

1. Бабенко О.В. Internalization of Ukrainian national values through the Taras Shevchenko museum in Toronto. Феномен Тараса Шевченка: лінгвістичний і історичний і соціофілософський аспекти (до 205-річчя від дня народження) : зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ 12-13 березня 2019 р. Київ : Видавництво «МІЛЕНІУМ». С. 188–189.
2. Бабенко О.В. Генезис поняття «інтеріоризація» в психолого-педагогічній науці. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2018. 2(1). С. 23–28.
3. Выготский Л.С. Проблемы общей психологии. Собр. соч. : в 6 т. Т. 2. Москва : Педагогика, 1982. 504 с.
4. Гальперин П.Я. Лекции по психологии : учебное пособие для студентов вузов. Москва : Книжный дом «Университет» : Высшая школа, 2002. 400 с.
5. Гончаров В.С. Психология проектирования когнитивного развития: Монография. Курган : Издательство Курганского государственного университета, 2005. 235 с.
6. Кравцова Е.Е. Неклассическая психология Л.С. Выготского. *Национальный психологический журнал*. 2012. № 1(7). С. 61–66.

References:

1. Babenko O.V. (2019). Internalization of Ukrainian national values through the Taras Shevchenko museum in Toronto. Fenomen Tarasa Shevchenka: lnhvistychnyi i istorichnyi i sotsiofilosofskyi aspekty (do 205-richchia vid dnia narodzhennia) : zb. materialiv mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. Kyiv, 12-13 bereznia 2019 r. Kyiv : Vydavnytstvo «MILENIUM», pp. 188–189. (in Ukrainian)
2. Babenko O.V. (2018). Henezys poniattia «interioryzatsiia» v psykholoho-pedahohichnii nautsi [Genesis of the concept of "internalizations" in psychological and pedagogical science]. *Aktualni problemy pedahohiky, psykholohii ta profesiinoi osvity*, vol. 2(1), pp. 23–28. (in Ukrainian)
3. Vygotskiy L.S. (1982). Problemy obshchey psikhologii [Problems of General Psychology]. Collections of works : 6 t. T. 2. Moscow : Pedagogy, 504 p. (in Russian)
4. Gal'perin P.Ya. (2002). Lektsii po psikhologii: uchebnoye posobiye dlya studentov vuzov [Lectures on psychology: a textbook for university students]. Moscow : University House : Higher School, 400 p. (in Russian)
5. Goncharov V.S. (2005). Psikhologiya proyektirovaniya kognitivnogo razvitiya [Psychology of projecting of cognitive development]. Monograph. Kurgan : Publisher of Kurgan State University, 235 p. (in Russian)
6. Kravtsova E.E. (2012). Neklassicheskaya psikhologiya L.S. Vygotskogo [Non-classical psychology of L.S. Vygotsky]. *National Psychological Journal*, no. 1(7), pp. 61–66. (in Russian)